

3. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / Ульрих Бек. – М. : Прогресс-Традиция, 2000. – 384 с.
4. Луман Н. Понятие риска / Николас Луман // THESIS. – 1994. – № 5. – С. 135–160.
5. Титаренко Т. М. Особистісні практики конструювання життя: зміна фокусування / Т. М. Титаренко // Педагогічна і психологічна наука в Україні : зб. наук. праць : в 5 т. Т. 2: Психологія, вікова фізіологія та дефектологія. – К. : Пед. думка, 2012. – С. 175–186.
6. Вдовиченко О. В. Минимизация неоправданного риска / О. В. Вдовиченко // Наука і освіта : наук.-практ. журн. Півд. наук. центру АПН України. – 2009. – № 5. – С. 32–38.

Ларина Т. А. Риск как социально-психологическая практика жизнеконструирования личности

Рассмотрены особенности жизнеконструирования современного человека. Показано, что процесс конструирования жизни личностью осуществляется в условиях доверия к социальной среде и личностной толерантности к риску. Определено, что сохранение переживания стабильности личности в современных социокультурных условиях реализуется в рискованных практиках; управление рисками происходит благодаря организации взаимодействия с жизненным пространством на основе доверия и толерантности.

Ключевые слова: жизнеконструирование, рискованные практики, толерантность к риску, управление рисками.

Larina T. O. Risking as a social psychological practice of person's life-constructing

The article is devoted to the specifics of life-constructing of a modern person. The author shows that life-constructing takes place in the conditions of trust to social environment and personal tolerance to risk. It is determined that the sense of person's stability in the modern socio-cultural realm is kept within the risk practices. Risk management is done through organizing the interaction with life space based on the trust and tolerance.

Key words: life-constructing, risk minimization practices, tolerance to risk, risk management.

© Ларина Т. О.

М. В. Семиліт

ДЖЕРЕЛА ТА ФОРМИ ПРОЕКТУВАННЯ ОБРАЗІВ-ЗРАЗКІВ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ ОСОБИСТОСТІ

Представлено концепцію проектування життєвої перспективи, квантифікації часу життя на основі набутих й архетипних програм-інтроєктів. Показано, як ці образи впливають на вибір особистістю стратегії виходу: жити з травмою, приховуючи її; компенсувати негативний досвід соціальним статусом, матеріальними цінностями; повторювати травматичні ситуації; виміщати негативний досвід на інших людях.

Ключові слова: життєвий шлях, варіанти життя, життєвий сценарій, колективне несвідоме, архетипи віри, травма, квантування.

Проблема. Життя дається людині один раз, і вона намагається прожити його щасливо, але, як відомо, далеко не кожному це вдається. Суспільство створює певні норми співіснування, надає можливі дороговкази “щасливого напрямку” життя, та навіть сумлінне їх дотримання не гарантує правильного вибору, щось залишається в цьому виборі неусвідомлюване, таємниче. Саме проблемі джерел (соціально-психологічних чинників) вибору особистістю варіанта життєвого шляху та форм його репрезентації присвячено цю статтю.

Життєвий шлях – найбільш містке, цілісне поняття, що описує індивідуальну історію соціально-психологічного розвитку особистості від народження до смерті. Разом з тим життєвий шлях особистості розгортається в певному соціокультурному просторі та обмежений “полем потреб” епохи, в якій живе людина, визнанням героїв – носіїв прогресивних цінностей, необхідністю вибору саме таких “героїв”, що допомагають упорядковувати складні взаємини, які формуються протягом життя. Особистість засвоює, виконує і поступово збагачує певний набір, репертуар ролей, притаманний тій або тій етнічній спільноті. Після неї цей цикл повторює вже наступне покоління.

Метою статті є дослідження життєвого шляху індивіда під кутом зору особистісно-міфологічного та графічно-семантичного підходів як розширення можливостей комплексної методології прогнозування перспектив життя української спільноти.

Як наукову проблему життєвий шлях особистості розглядали в контексті різних підходів: еволюційно-генетичного (Ш. Бюлер) [1], культурно-історичного (Л. С. Виготський) [2], соціально-суб’єктного (С. Л. Рубінштейн) [3], історико-соціологічного (Б. Г. Ананьєв) [4], біографічно-подієвого (К. О. Абульханова, Т. М. Березіна) [5], подієво-часового (Є. І. Головаха, О. О. Кронік) [6], сценарного (Е. Берн, Й. Стюарт) [7], рольового (Я. Морено, П. П. Горностай) [8] тощо. Але найбільш результативними, на нашу думку, з погляду аналізу є сценарно-рольовий (який об’єднує два попередніх) та особистісно-міфологічний підходи [9; 10]. Перший виник у системі трансактного аналізу та психодрами, другий – у психоаналітичному підході як ідентифікація особистості з певним героєм міфу, казки. Сценарій – це поступове розгортання життєвого плану, що формується в дитинстві під впливом батьків та соціального середовища; як правило, він особистістю не усвідомлюється. Е. Берн виділяє, зокрема, такі варіанти життєвих сценаріїв: “переслідувач”, “жертва”, “рятівник”, “спляча красуня”, “переможець”, “непереможець”, “невдаха” тощо. Ці окремі не диференційовані свідомістю аспекти психіки “живуть” в особистості окремо, беруть свій початок у груповому несвідомому і

постійно впливають на її життєвий шлях, що проявляється в неочікуваних афективних змінах настрою, рольових позиціях. Сценарій залежить від гри, у яку, не усвідомлюючи цього, грає людина, перебуваючи в его-стані “дитини”, “батька”, “дорослого”. Через плинність та динамічність життя людина рідко замислюється над тим, який саме шлях вона обрала.

Для молодого покоління актуальним є пошук сенсу життя, на який впливають конкретно-історичні умови. Вони визначають загальну низку подій, тло, на якому розгортається концепція життєвого шляху (Я-концепція). Очевидно, має значення те емоційне тло, в якому починає жити народжена дитина. Це тло забезпечує, зрозуміло, попереднє покоління, тому задоволення його потреб – основа щасливого життя дітей та внуків, формування в них позитивної концепції життя. Значний вплив на цей процес має створення міфів про героя/героїню як проектування плану самореалізації, що дає можливість через ототожнення з образом-зразком реалізувати життєвий задум (план). Багато хто з вищезгаданих авторів зазначає, що життєвий шлях особистості є функцією не тільки свідомості, а й залежить від неусвідомлюваних слідів пережитих подій, що відбувалися в близькому оточенні людини, від родових послань-настанов пращурів, їхніх життєвих прикладів, актуальних потреб суспільства, в якому розгортається життєвий план.

В умовах хаосу, дезінтеграції, соціальної та економічної кризи образ героя постає як духовний орієнтир, варіант особистісного вибору. Тому *кожен народ у своїй культурі, в колективній пам'яті несвідомого зберігає можливі приклади-зразки таких героїчних образів*, які є одним з основних джерел (*першим*) проектування майбутніх життєвих шляхів особистості. Своїми вчинками, своїм життям, а іноді і своєю смертю народні герої демонструють ті кращі зразки поведінки, до яких зміг піднятися той чи той народ у ході свого розвитку. Будучи для кожного народу втіленням досконалих людей, герої показують, на що здатний цей народ, у чому проявляється його національна специфіка. Концепт “героїзм” являє собою складне ментальне утворення, воно фіксується в мовній і невербальній поведінці людей і зумовлене національними особливостями їхньої картини світу.

Другим джерелом (крім колективного несвідомого), звідки особистість бере життєві зразки, є приклади *значущих представників родів* чоловіка та дружини або близького соціального оточення. Спостерігається певна боротьба (антагонізм) між родами чоловіка і дружини з домінуванням у новоутвореній сім'ї жінки з роду чоловіка (матері сина – свекрухи); наступні покоління ототожнюють себе зазвичай із сильнішим, численнішим родом.

Третім джерелом формування життєвого шляху є актуальне *соціальне оточення*. Це можуть бути як просоціальні образи-зразки (успішні бізнесмени, спортсмени, футболісти), так і кримінальні пер-

сонажі – залежно від їхнього авторитету, сили впливу, таємничості образів. Наша практика роботи з учнями дає підстави зробити висновок: особливістю сьогодення є те, що школярі вже не мріють, як це було колись, про фах інженера чи вчителя – для них більш авторитетними є футболісти, боксери, бізнесмени, а також ... ватажки злочинних угруповань.

За *четверте* джерело формування життєвого шляху можна визначити *запозичені з інших культур образи*, репертуар яких постійно множитья. Мета такого “множення” – ілюзорне звеличення національної свідомості їхніх представників, що чітко орієнтуються на матеріальний добробут. Представники нашої культури не стільки створюють (продукують) нові образи, скільки переживають національне почуття самоповаги – наприклад, разом з параолімпійськими чемпіонами, чемпіонами світу з різних видів спорту, які досягають олімпійських вершин. Одним із чинників досягнення таких спортивних рекордів є, на нашу думку, численні страждання нашого народу (“потенційні ями”), а також готовність повторити їх у тяжкій праці, спрямованій на досягнення світових вершин (радість). Припускаємо, що стани “страд” і “рад” мають спільний корінь і спільне походження, а це підкреслює взаємозалежність радості успіху і страждань у його досягненні.

Безпосереднім відображенням уже пережитих подій життя спільноти є казки та міфи. Вони – основа виховання майбутнього покоління, звідки молодь черпає ідеали. У своїх дослідженнях більшість відомих психологів звертаються до давньогрецьких міфів (про Едипа, Прометея, Орфея, Електру та ін.). Ми ж, крім семантичного та графічного підходів, у дослідженні життєвого шляху використовуємо ще й українські міфи та казки, які підтримували й надихали українців у складні періоди виживання. Міфи та казки про народних героїв, які долають усі перепони на своєму шляху, із захопленням слухали діти, мимовільно засвоюючи почуте. Для дітей ідеалами сильної особистості ставали Котигорошко, козак Мамарига, Кирило Кожум'яка, Іван-Побиван, Іван – мужичий син та інші казкові герої.

Міф, де особистість постає як зразок-образ життя, відображає сценарний план як певну програму дій. Розглядаючи основи формування сценарного процесу, Н. Ф. Каліна зазначає: “Особистий міф – це неусвідомлюваний зразок, який наслідує людина в різні періоди свого життя, зовсім не підозрюючи цього... На рівні пересічної свідомості особистий міф сприймається як доля” [9, с. 234], що визначається архетипами колективного несвідомого.

Особистісно-міфологічний підхід тісно пов'язаний із сценарним, але на відміну від сценарного він є, на нашу думку, частково усвідомлюваним (отожнення з героєм міфу, казки респонденти можуть вербалізувати). Особистий міф як проект життя може базуватися на певних вчинках, нестандартних діях казкового героя. Отожнення

себе з героєм виявляється у двох позиціях: бути як він – боротися (активній) та очікувати такого рятівника (пасивній). Саме останню найчастіше займають пересічні українці. Але в певні моменти часу ці позиції (активна і пасивна) можуть змінюватися.

Звернімося до засвоєних у дитинстві сценаріїв із життя казкових героїв, значущих представників роду, а також переданих пращурами архетипних образів групового несвідомого. Одним із таких образів є національний герой *Котигорошко* [11, с. 80]. Нагадаємо, що основна ідея казки втілюється у вчинках наймолодшого, сьомого (магічний порядок народження), сина, якого жінка народила, з'ївши зерня гороху (це вказує на його походження – від Сіяча). Котигорошко визволяв спочатку з полону Змія свою сестру, яка пішла “не за тією Скибою” і зайшла до Змієвого двору, а за нею – старших братів, котрі потім зрадили його, прив'язавши до дерева і забравши “завойовані” ним скарби та звільнену від дідка дівчину.

Тема зради присутня в історії становлення українського суспільства з давніх часів до сьогодення. Отже, зраджений Котигорошко відступився від родинних зобов'язань і досяг перемог в інших світах (компенсація). Нагадаємо, що цей казковий герой вириває з корінням дуба (архетип роду), до якого його прив'язали брати, і, залишаючи родинні завойовані цінності, йде в інший світ, тобто розриває зв'язок із родиною. (Понад п'ять мільйонів “котигорошків” борються сьогодні за щасливе життя за кордоном (міграція)). *Архетип дерева* – один із найдавніших: його коріння йде в глибини землі, у царство померлих, стовбур символізує покоління живих, а листя і крона – житло богів та духів.

У груповому несвідомому знайшла відображення і така риса українців, як готовність до самопожертви заради високої мети, “щоб полетіти”: “прикрив власною свитою грифенят”, “відрізав у себе литку та й кинув Грифові”. Слова Грифа: “такого доброго дав аж наприкінці!” свідчать про те, що “несвідоме знає” і про смак людського м'яса, і про випадки канібалізму. Кілька проєктантів майбутнього, що пережили голод 1933 року (були дітьми), згадували страхи-попередження їхніх матерів, щоб не виходили на подвір'я, тому що в селі були випадки канібалізму. Тож даремно діти Грифові-батькові кажуть: “Як не з'їси його, то ми скажемо” [11, с. 80–81]. Розповідаючи такі казки дітям, батьки передавали наступним поколінням послання до виживання, готовність до самопожертви, але перш за все – страх. Сучасні бабусі, втім, уже соромляться таких народних казок – свого колективного несвідомого, в якому збережені не тільки героїзм визволення братів, товаришів, а і їхня “прикра зрада” (“підтягнумо його вгору та тоді й киньмо”), “голод звіра”, “драння реміння зі спини” [там само, с. 80].

Отже, особистісне становлення часом відбувається певною мірою через відступ від родинних зв'язків, тому тут має сенс говорити про своєрідний антисценарій. З архетипним образом Котигорошка пережуються життєві сценарії сучасних національних героїв: українського багатиря Івана Піддубного, боксерів братів Кличків, футболіста Андрія Шевченка, які заробляли “свій хліб” і славу за межами України. За ними тягнуться й молоді люди, студенти, понад 80% яких (за нашими дослідженнями) хотіли б виїхати з країни.

Якщо перенести життєвий сценарій Котигорошка в сьогодення, то стає зрозумілою хвороблива пристрасть до нищення пам'ятників колишнім вождям, які так само в недалекому минулому руйнували садиби, знищували господаря, викоринювали історичну пам'ять народу та вершили інші “геройські” вчинки. Усе це діяння представників колишньої і теперішньої влади, обранців народу, які вирішують одноосібно, що робити з історичними пам'ятками, будівлями, землями, садами, виноградниками, вулицями і площами. Очевидцями і пасивними споглядачами цього свавілля стають сотні тисяч жителів міст та сіл. Очевидно, що руйнація старого як “виривання з корінням”, переривання зв'язку поколінь стає все популярнішою і нагадує далеко не нову ідею Інтернаціоналу: “Весь мир насилья мы разрушим до основанья, а затем... кто был ничем, тот станет всем”. У таких архетипних вчинках під “благородними” діями приховуються мотиви руйнування – “чистоти” вулиць і площ без пам'ятників, “старих” дерев тощо. Можна, утім, зробити висновок, що нищення “старого” не відповідає українській ментальності, бо в ньому (“старому”) живуть духи померлих, до яких українці завжди ставилися з повагою, “підживлювалися” їхньою силою, мудрістю.

В українській обрядовій традиції значне місце відводиться архетипові Сіяча, який полярно протилежний архетипному образу Котигорошка, але чомусь став буденним, неяскравим (у недавньому минулому – переслідуваним, зрадником), хоча саме в середовищі добре засіяного поля, на нашу думку, народжуються герої. Традиційно в Україні здійснення обряду посівання закріплювало емоційні родинні зв'язки, адже сам акт сіяння зерна (сім'я) є актом символічного запліднення, проектування поведінки господаря-сіяча, батька, годувальника родини, який згодом має взяти на свої плечі відповідальність за майбутнє свого роду. Так формувався родовий архетип Сіяча. Хлопці-посівальники, заходячи в чужі хати, долали певні страхи перед невідомим, що чекало на них за дверима. Як правило, посівальники питали дозволу на проведення цього дійства. Узгодження своїх дій із бажаннями господаря формувало основу для партнерських взаємин, співпраці й поваги до старшого покоління. Від уміння спілкуватися залежав їхній дохід. Так національні традиції стимулювали вміння спілкуватися та бути господарем на землі. Цікавим є те, що суспільст-

во звеличує образ Котигорошка – борця за визволення шістьох братів, які працювали на полі (були сіячами) і в походах за визволення зрадили його. При цьому образ братів-сіячів, що орють землю, вирощують хліб, залишається в тіні і вони змальовуються зрадниками (хоча, аналізуючи вчинок головного героя, бачимо, що саме він залишає родинну справу, і, власне, це більше схоже на зраду). Наявність полярних чоловічих ролей, архетипних образів (братів-сіячів, Котигорошка та його друзів) та жіночих образів (матері, сестри та “гарної королівни”) фокусує емоційну енергію на можливих життєвих планах, сценаріях чоловічої та жіночої родової ідентичності.

“Комплекс спасителя – архетип колективного підсвідомого – природно активізується в епохи, так насичені дезорганізацією, як, наприклад, наша” [10, с. 171]. Хоча й сказано це було К. Г. Юнгом ще на початку минулого століття, та й мав він на увазі Європу, утім цей вислів, на нашу думку, цілком суголосний з нашим сьогоднішнім. Образ Котигорошка, рятівника братів, у наш час помітно актуалізується. Юнг у своїй праці “Символічне життя” влучно зазначає: “Коли в окремих індивідів починають активізуватися архетипи, ми виявляємось оточеними історією, хоч і перебуваємо в теперішньому” [там само, с. 173].

Зрозуміло, “архаїчна ментальність не винаходить міфи, вона їх переживає” [9, с. 217]. І справді, наша сучасна культура не так породжує міфи про Людину-героя, як їх переживає. Руїнація архаїчних образів, втрата їхньої цілісності ведуть до певних перевтілень та розщеплень. Головними героями, персонами (керманичами) стають приховані образи дідків (Катів – горошків), що, пригадаймо народні казки, “приходять тємно” і “деруть реміння зі спини” товаришів. Так само й герой етнічного міфу Котигорошко каже: “Ви мене зрадили – мушу вас покарати, та й покарав” [10, с. 81]. Остання теза розкриває, на нашу думку, перспективи розвитку соціальної ситуації найближчим часом, оскільки при виборі варіанта життєвого шляху в разі накопичення травматичних впливів починає врешті домінувати несвідоме і його емоційно насичені поляризовані архетипні образи.

Сам вибір особистістю варіанта життя можна виразити метафорою дерева, символічного соняшника, пагони якого тягнуться до зовнішнього світу, сонця, тепла, але водночас і захищаються від нього (рис. 1).

Кожна гілка соняшника – варіант життєвого шляху, способу переривання контакту, завмирання з метою виживання чи активної боротьби переможця, повторення життя одного зі своїх пращурів або протесту проти них у формі життєвих експериментів, реалізації своїх задумів у певному балансі зі світом і власним Я, в якому представлено переплетіння двох родів: Батьківського (чоловіче начало) і Материнського (жіноче начало).

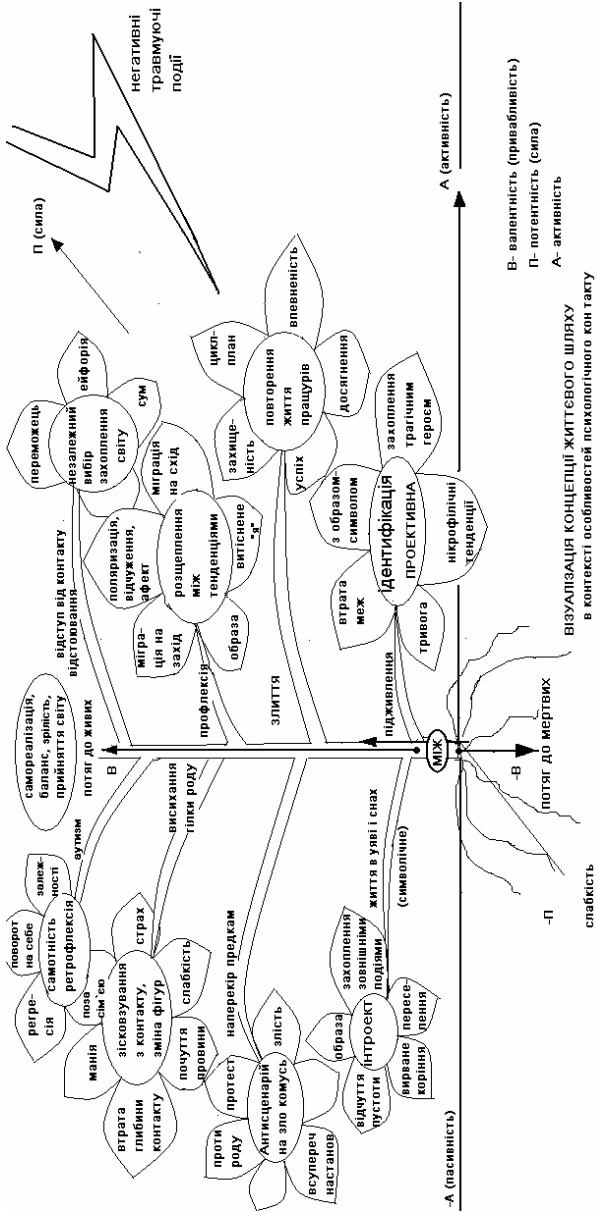

Рис. 1. Візуалізація концепції життєвого шляху

Особистісно-міфологічний аналіз образів як зразків для побудови майбутнього є досить актуальним і своєчасним, адже прогнозує можливі варіанти майбутнього життя особистості та суспільства. Найменш детально проблема життєвого шляху представлена з позиції етнокультурного аналізу, що потребує комплексного методологічного інструментарію, але дає змогу зрозуміти запрограмованість подій сьогодення архетипними образами.

Особистість, на нашу думку, – це система ієрархічних взаємин декількох поколінь, що передають послідовникам з потенціалом розвитку, зростання ще й прихований потенціал пережитих колективних та індивідуальних травматичних образів. Ці образи спонукають особистість до вибору тієї чи тієї стратегії виходу з травматичних ситуацій. Серед них: стратегія повторення життєвих труднощів як повернення до минулого (ретрофлексія); стратегія компенсації пережитих “потенційних ям” більш високим соціальним статусом, матеріальними цінностями; стратегія “відігрування” на інших (вимищення); стратегія “життя з травмою” (замовчування). Але всі ці стратегії можна об’єднати в одну “трансгенераційну” перспективу – передавання одержаних травм наступним поколінням.

Варіанти життя можна більш чітко диференціювати відповідно до теорії дії психологічних механізмів (вимушеного повторення або антисценарію), що проявляються в процесі проектування майбутнього. Пропонуємо використати для цього операційну модель проектування майбутнього життєвого шляху (рис. 2).

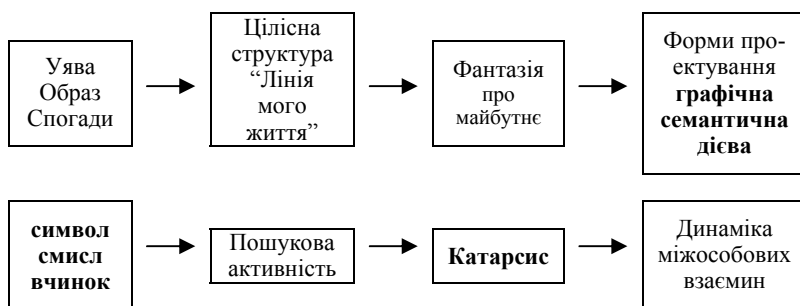
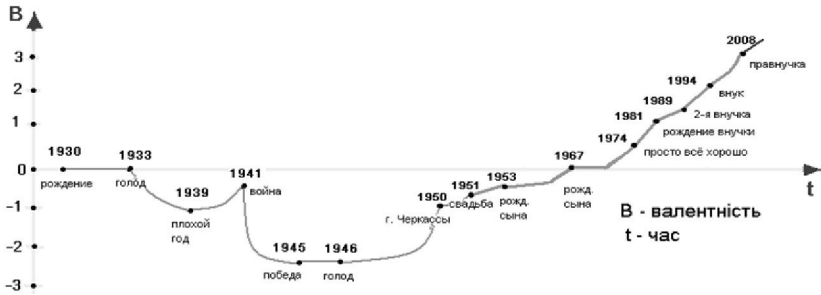

Рис. 2. Операційна модель проектування майбутнього життєвого шляху

Для чіткої емпіричної фіксації пережитих подій у досліджуваному поколінні ми використовували (крім особистісно-міфологічного підходу) ще й графічно-семантичний аналіз життєвого шляху трьох поколінь (рис. 3–5).

1933 год – плохо помню, но мама всегда плакала и люди (соседи) умирали...
 1941 год – война, было очень плохо жить, страшно даже вспоминать...
 1945 год – Победа, это было хорошо, но кругом была разруха и холод, голод, мужчины не вернулись, неизвестность...
 1946 год – обратно голод, но я помню только лучшее (от себя: бабушка даже крошки со стола не выбрасывает, говорит, что помнит, как это был ее обед и ужин – крошки)

Рис. 3. “Лінія мого життя” проектанта 1930-го року народження

Дослідження життєвого шляху трьох поколінь за допомогою графічно-семантичної методики “Лінія мого життя” показує явну тенденцію до зростання кількості “потенційних ям”. Якщо представники покоління 1930-х років народження (див. рис. 3) зниження привабливості (V – валентності) життя пов’язують з періодом голодомору, війною та повоєнною розрухою (до 1960-х років), то респонденти 1990-х років народження – із розлученням батьків, від’їздом батьків за кордон, погіршенням навчальної успішності в школі, оплатою навчання у ВНЗ, станом здоров’я (рис. 5). Життєва лінія останнього проектанта – це сценарій життя “героя” – молодій людині, що виросла без материнського піклування, для якої життя втратило будь-який сенс. Що ж до “лінії життя” проектантки 1960-го року народження, то це не життя самої “авторки”, а життя її “дівчаток” (злиття), заміщення власного життєвого шляху життям своїх дітей (рис. 4).

Висновок. Графічно-семантичне дослідження, описане в наших емпіричних експериментах [12; 13], дає змогу прогнозувати розвиток подій у житті особистості (квантифікувати час її життя). Важливість використання особистісно-міфологічного підходу для аналізу етнічних особливостей життєвого шляху українців обґрунтовано в нашій роботі “Архетипи минулого та проектування майбутнього” [14]. Вважаємо, що джерелом репертуару соціальних ролей, емоційних станів, нестандартних “наднормативних” вчинків, які реалізує особистість у своєму житті, можуть бути: архетипні образи групового несвідомого етнічних спільнот, що засвоюються поза свідомістю; передані (спроєковані) пращурами послання-інтроекти; засвоєні (інтроектовані) у власному досвіді “сліди” пережитих індивідуальних та колективних травм, а також запозичені зразки способів життя, створені в інших культурах.

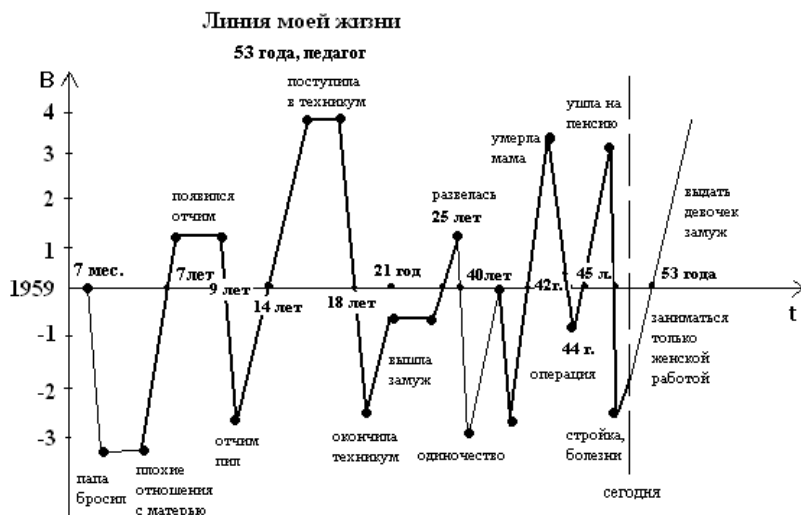

Рис. 4. “Лінія мого життя” проєктанта 1960-го року народження

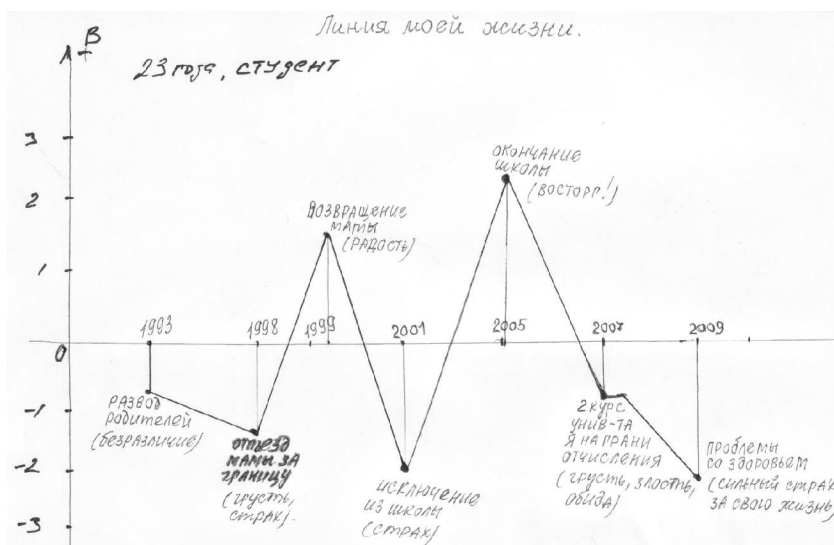

Рис. 5. “Лінія мого життя” проєктанта 1990-го року народження

Л і т е р а т у р а

1. *Buhler Ch.* Dermenschliche Lebenslauf als psychologisches Problem / Ch. Buhler. – Göttingen : Hogrefe, 1959. – 181 s.
2. *Выготский Л. С.* Собрание сочинений : в 6-ти томах / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1983. – Т. 3: Проблемы развития психики / под ред. А. М. Матюшкина. – 368 с.
3. *Рубинштейн С. Л.* Бытие и сознание. Человек и мир / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2003. – 508 с.
4. *Ананьев Б. Г.* Избранные психологические труды : в 2 т. / Б. Г. Ананьев. – М. : Педагогика, 1980. – Т. 1. – 246 с.
5. *Абульханова К. А.* Время личности и время жизни / К. А. Абульханова, Т. Н. Березина. – СПб. : Алетейя, 2001. – 234 с.
6. *Головаха Е. И.* Психологическое время личности / Е. И. Головаха, А. А. Кроник. – К. : Наук. думка, 1984. – 207 с.
7. *Стюарт Й.* Основы ТА: Транзакційний аналіз : пер. з англ. / Й. Стюарт, В. Джойнс. – К. : ФАДА, ЛДТ, 2002. – 393 с.
8. *Горностай П. П.* Личность и роль: Ролевой подход в социальной психологии личности / П. П. Горностай. – К. : Интерпресс ЛТД, 2007. – 312 с.
9. *Калина Н. Ф.* Основы юнгианского анализа сновидений / Н. Ф. Калина, И. Г. Тимошук. – М. : Рефл-бук; К. : Ваклер, 1997. – 304 с.
10. *Юнг К.* Символическая жизнь : пер. с англ. / Карл Густав Юнг. – М. : Когито-Центр, 2003. – 326 с. – (Серия “Классики психологии”).
11. Українські народні казки: Для молодшого та середнього шкільного віку / упоряд. та передм. Л. Ф. Дунаєвської. – 2-ге вид. – К. : Веселка, 1988. – 285 с.
12. *Семиліт М.* Квантування часу життя студентами та людьми похилого віку групи активного довголіття / Микола Семиліт // Психологічні перспективи. – К., 2012. – Спец. випуск “Психологія професійної діяльності працівників соціальної сфери”. – С. 38–45.
13. *Семиліт М. В.* Соціально-психологічний портрет українця / М. В. Семиліт // Актуальні проблеми психології: Етнічна психологія. Історична психологія. Психолінгвістика : зб. наук. праць. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. Миколи Гоголя, 2010. – Т. 4. – Ч. 5. – С. 63–67.
14. *Семиліт М. В.* Архетипи минулого та проектування майбутнього / М. В. Семиліт // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2009. – Т. 11. – Ч. 4. – С. 384–393.

Семилет Н. В. Источники и формы проектирования образов-образцов жизненного пути личности

Представлена концепция проектирования жизненной перспективы, квантификации времени жизни на основе приобретенных и архетипически заложенных программ-интроктов. Показано, как эти образы влияют на выбор личности стратегии выхода: жить с травмой, утаивая ее; компенсировать негативный опыт социальным статусом, материальными ценностями; повторять травмирующие ситуации; вымещать негативный опыт на других людях.

Ключевые слова: жизненный путь, варианты жизни, жизненный сценарий, коллективное бессознательное, архетипы веры, травма, квантирование.

Semylit M. V. Sources and forms of designing the samples of the individual's life journey

The author presents a concept of designing the life perspective, quantification of the lifetime based on both acquired and archetypical inherent introjecting programs. It is shown how these images influence the choice of a person regarding his/her exit strategy: to live with a trauma, concealing it; to compensate negative experience with the social status and material values; to repeat traumatic situations; to work off the negative experience on other people.

Key words: life journey, life journey variants, life scenario, the collective unconscious, archetypes of faith, trauma, quantification.

© Семиліт М. В.

С. Л. Чуніхіна

**АДАПТАЦІЙНИЙ І КОМПЕНСАТОРНИЙ СМИСЛ
ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ**

Проаналізовано основні теоретичні підходи до вивчення стилю як інтегральної, комплексної властивості індивідуальності людини. На цій основі виділено низку системотвірних характеристик стилю, а саме: стиль саморегуляції, стиль психологічного захисту, стиль соціальної взаємодії, образ “Я”, особистісні цінності та диспозиції. Показано, що діагностику цих характеристик правомірно використовувати в експериментальних дослідженнях стильової сфери.

Ключові слова: адаптація, компенсація, інтегральність, індивідуальний стиль.

Проблема. Дослідження в галузі індивідуального стилю активно ведуться у вітчизняній і зарубіжній психології вже понад сто років. За цей час накопичено значний теоретичний та емпіричний матеріал; сформовано цілком самостійні і цілісні концепції стилю в рамках ключових парадигм психологічної науки – психоаналізу, когнітивізму, гуманістичної психології, психології діяльності; описано безліч стилів, які формуються на різних рівнях індивідуальності і проявляються в найрізноманітніших сферах людської активності. Наприклад, лише когнітивних стилів налічується більш як 20. Концептуальна різногостиця стильових досліджень є настільки очевидною, що це змушує деяких дослідників узагалі відмовитися від поняття стилю як надлишкового терміна, що описує “нульову реальність”. І для такої теоретичної позиції є достатньо підстав [1]. Однак актуальність подальшого теоретичного розроблення стильової проблематики, як це не парадоксально, зумовлена тими ж самими причинами, які можуть служити підставою для відмови від дослідницької роботи в цьому напрямку, а саме: ємністю поняття “стиль” та інтегрованою цілісністю психічної реальності,